

Statut Kazimierza Jagiellończyka, pomnik najdawniejszych uchwał litewskich z XV wieku, wynaleziony i drukiem ogłoszony, staraniem Ignacego Daniłowicza profesora w Cesarskim Uniwersytecie Charkowskim

Redakcja: Ignacy Daniłowicz

Wilno 1826; nakładem i drukiem M. Marcinowskiego

Statut Kazimirza Króla Polskiego

Kazimirz z bożej łaski król Polski, wielki książę Litewski i Ruski, książę Pruski i innych

[hasła: intytulacja]

- I. Czynim wiadomo tym naszym listem, kto na niego spoyrzy lub gdy go czytają usłyszy, że my z książęty i z panami radą naszą wielkiego księstwa Litewskiego, i ze wszystkim pospółstwem pomówiwszy, radziliśmy tak:

[hasła: arenga]

- II. Gdy z licem przyprowadzą złodzieja, a będzie mógł czém zapłacić, niech zapłaci wartość rzeczy skradzionej (iściznę), jeśli niczego w domu nie będzie, a żona i z dziećmi już dorosłemi wiedziała o tém, żoną i dziećmi zapłacić, a samego na szubienicę. A gdy będą dzieci młodsze od lat siedmiu, te w tém niewinne.

[hasła: kradzież, ujęcie na gorącym uczynku, kara kompozycyjna]

- III. A jeśli złodziey nie będzie miał czém zapłacić, tedy i lica do dworu nie brać, powrócić właścicielowi u którego skradzione, a prosoki połowę wrócić, a złodzieja na obwieszenie, a prosoka po staremu. A u kogo będzie co skradzonego, a co sędziowie przysądzą, naprzód zapłacić właścicielowi (istcowi), a potem pan złodzieja tego, winę swoją niech bierze.

[hasła: kradzież, paserstwo, odpowiedzialność za cudzy czyn]

- IV. A gdy wydadzą żonę albo dzieci złodzieja, a sędziowie w kaydany skazą, a potem jeśli będą mogli wykupić się, lub ich pan zechce wykupić, tedy wykupionemi byźd mogą. A jeśli w domu będą statki tego złodzieja, niech on statkami domowymi płaci. A jeśli by nie było czém zapłacić z domu, tedy żoną i dziećmi płacić, jak wyżej napisano.

[hasła: kara kompozycyjna, wykupienie od kary, odpowiedzialność za cudzy czyn]

- V. A jeřliby złodziey co u kogo u kradł, a gdzie skradziono tam go poymają z licem, a do domu nie przynosił, żona i dzieci tego nie używali, złodziey niech cierpi, a żona i dzieci i dóm ich nie powinien.

[hasła: kradzież, indywidualizacja odpowiedzialności]

- VI. A jeřli złodziey z domu wyszedł, a ukradł co i zatracił albo spożył, bez wiadomości żony i dzieci; tedy statkami domowymi, które tego złodzieja są własne, zapłacić, a żona i dzieci i statki żonine od tego są wolne.

[hasła: kradzież, indywidualizacja odpowiedzialności]

- VII. A jeřli czyy człowiek (poddany) złodzieystwo popełni, a pan jego będzie o tém wiedział, albo z nim miał uczeřnictwo, gdy na to będzie dowód, taki niech cierpi jak który złodziey.

[hasła: kradzież, odpowiedzialność za poddanego, odpowiedzialność za cudzy czyn]

- VIII. A który będzie włóczęgów tajemnie w domu swoim trzymał, sąsiadom okolicy nie opowie i gdy w tym czasie zginie co u kogo, a będzie dowód na to że włóczęgów trzymał, naznaczyć jemu termin drugi i trzeci, ażeby tego włóczęgę stawil albo się usprawiedliwił. Jeřli zaś na ostatni termin niepostawi, niech zapłaci, a tego (włóczęgę) niech szuka, a znalazłszy niech stawi przed sądem, niech rozprawia się, a to już zapłacono.

[hasła: kradzież, włóczęstwo, odpowiedzialność obiektywna, odpowiedzialność za cudzy czyn]

- IX. A jeřliby nasz człowiek, obwinił człowieka xiążęcego, albo pańskiego, albo bojarskiego, w którym powiecie pod naszym namiestnictwem albo ciwuństwem, tedy nasz namiestnik albo ciwun ma obesłać, ażeby naszemu człowiekowi stało się prawo, jeřli zechce sądu zwyczajnego, tedy naznaczyć sąd zwyczajny i termin na znaczyć.

[hasła: oskarżenie o przestępstwo, wszczęcie procesu]

- X. A jeřli na naszym człowieku ludzie xiążęcy, albo pańscy, albo bojarscy będą czego poszukiwać, tedy temu sąd i prawo przed naszymi namiestniki i ciwuny, gdzie się utrzymują, a nasi urzędnicy mają dać prawo (sprawiedliwość uczynić) na obie strony.

[hasła: proces, sąd]

- XI. A jeřli który człowiek xiążęcy, albo pański, albo bojarski będzie miał sprawę z ludźmi xiążęcymi, pańskimi albo bojarskimi, tedy obrażony od kogo, szukać ma sprawiedliwości u jego pana, a gdy ten nie uczyni sprawiedliwości, tedy

sąd zwyczajny, naznaczywszy termin obu stronom, ma wtenczas sprawiedliwość uczynić. Jeżeli który będzie odwlekał, tedy naznaczymy dzieckiego, a jeśli nie będziemy obecni w wielkim księstwie Litewskim, woiewodowie nasi mogą naznaczyć dzieckiego.

[hasła: proces, sąd, dziecki]

- XII. A gdy wyrok na złodzieja zapadnie, i postanowiona będzie kara według przestępstwa, a ten komu złodzieja wydadzą ukarać go nie zechce, a zechce wziąć od niego zapłatę, a jego puścić, albo wziąć go dla siebie w niewolę, a będzie na to dowód, ten już wystąpił z prawa, a my z panami radą naszą wielkiego księstwa Litewskiego pomówimy jak go ukarać, a odniesie karę jaką zasłużył, a nad złodziejem litości mieć nie trzeba.

[hasła: kradzież, kara kompozycyjna, niewola]

- XIII. A kto ukradnie wyżej wartości pół koniaⁱ albo krowę, tego powiesić.

[hasła: kradzież, kara śmierci]

- XIV. A kto raz pierwszy ukradnie, a dotąd nie kradywał, tedy za pierwszy występki, złodzieystwo winą pieniężną ukarać.

[hasła: kradzież, kara kompozycyjna]

- XV. A jeśli niżej pół rubla kradł rzeczy domowe, domowemi rzeczami niech zapłaci; a jeśli ukradnie wyżej pół rubla, chociażby raz pierwszy ukradł, jednak go powiesić.

[hasła: kradzież, kara kompozycyjna, kara śmierci]

- XVI. A który chociaż pierwszy raz ukradł, ale kradzież jest wielka, konia ukradł, a z licem przywiodą, tego powiesić.

[hasła: kradzież, kara śmierci, koniokradztwo, ujęcie na gorącym uczynku]

- XVII. A jeśli złodzieja poymają, a oskarżyciel go doniesieⁱⁱ, a domęczą się wyznania o kradzieży, a przed tém kradywał i komu płacił, a okolica o tém wiedziała, tego i bez lica powiesić.

[hasła: kradzież, recydywa, tortury]

- XVIII. Jeśli oskarżyciel kogo doniesie, a lica nie będzie, a pierwszy raz ukradł, a okolica pierwszy raz o złodzieystwie jego dowiedziała się, i nikomu nie płacił, ma tedy zapłacić kradzież istcowi i winę, a śmiercią go nie karać.

[hasła: kradzież, kara kompozycyjna]

- XIX. A kiedy złodziey da się na mękę, ziela zna, a znaki dobre będą na niego, oskarżyciel go doniesie, a przed tém kradywał, lub był męczony, a wiadomo to będzie okolicy: tedy takiego czarownika chociaż się nie domęczą, powiesić.

[hasła: kradzież, tortury, nieprzyznanie się, czary]

- XX. A jeśli czyi parobcy, ukradną co u kogo, mają bydź tak karani, jak wyžéy w tym liście za każdą kradzież przepisano. Jeśli raz pierwszy ukradnie, tedy go nie wieszać, ale zapłacić z jego zasług (bondą), a jeśli nie będzie ich miał, pan jego za niego zapłaci, a parobka przećwiczyć i do więzienia zamknąć. A jeśli potem będzie często kradł, a wyžéy pół kopy, tedy parobka powiesić.

[hasła: kradzież, kara kompozycyjna, odpowiedzialność za cudzy czyn, recydywa, kara śmierci]

- XXI. A także jeśli kto z kim będzie miał jaką sprawę, jako to ziemską (o granice), tedy wezwać sąd zjazdowy (polubowny), a jeśli inne będą sprawy, tedy sędziów wezwać a iść drogą prawa, a wrębów i najazdów nikt czynić nie powinien.

[hasła: spór o granice, sąd zjazdowy, zajazd]

- XXII. A którzyby samowolnie wręby albo najazdy czynili, ten któremu stała się krzywda, ma się skarżyć przed Nami. Jeśli zaś w wielkiem księstwie znaydować się nie będziemy, ma on przed panami radą naszą skarżyć, a panowie wojewodowie nasi mocni są po oskarżonego posłać i kazać mu stawić się przed sobą, i weyrzeć, czyli on tak uczynił, i wsadzić go do więzienia, i trzymać do naszego szczęśliwego przybycia, taki bowiem wystąpił z prawa ziemskiego, a na prawo posięgnął, jak wyžey napisano, a my z panami radą naszą wielkiego księstwa Litewskiego weyrzemy w to, jaką karą takiego ukarać.

[hasła: zajazd, sąd wielkksiążęcy, sąd]

- XXIII. A jeśli dway będą prawować się, a wezmą dla siebie sąd zjazdowy, tedy naznaczyć im termin, a uwiadomić ich czwórma tygodniami przed tém, ażeby się oba przygotowali na termin stanąć przed sądem; a sędziowie zjazdowi mają wyjechać na oznaczone miejsce. A któryby z dwóch prawujących się [stron] nie wyjechał, ten bez sądu jest winien, a ten który wyjechał, ma uzyskać to, czego żądał. Chybaby się na darzyła nasza albo ziemska służba, albo czego boże nie day, niemoc, wtedy ten tracić nie ma.

[hasła: sąd zjazdowy, proces]

XXIV. A jeśli kto konia, albo klacz błakającą się, albo niektóre inne rzeczy znalazł, ma okolicy opowiedzieć, jeśli właściciel do trzech dni nie znajdzie się, poprowadzić je na nasz dwór po dawnemu, a za płaciwszy przejem wezmiesz swoje. Jeśli zaś który co utai, a zechce z tego korzystać, a będzie na to dowód, ten, takież złodziey jak inny.

[hasła: przywłaszczenie, znalezienie rzeczy]

XXV. A który będzie ludzi wyprowadzał, albo czeladź niewolną, a poymają go z licem, tedy na szubienicę, a jeśli znajdzie się oskarżyciel, tedy temu prawo jak w tym liście napisano, a potem jego sądzić.

[hasła: ujęcie na gorącym uczynku]

XXVI. A także gdzie które mosty moszczono za stryja naszego wielkiego księcia Witolda i za wielkiego księcia Zygmunta, tam i teraz każdy swoją część zamościć powinien, i zrobić jak potrzeba, a coby nie mieszkając zrobiono tegoż lata.

[hasła: obowiązek utrzymania mostów]

XXVII. A na czyjej części szkoda się stanie, koń się skaleczy, nogę złamie, ten ma płacić, a którzy nie naprawią swoich części tego lata, a opłacą sięⁱⁱⁱ, ten z prawa wystąpił, na tym nam winy dziesięć rubli groszy.

[hasła: obowiązek utrzymania mostów, szkoda]

XXVIII. Przeto jak w tym liście naszym wypisano, według tego postępować macie, a z tego nie wystąpić.

[hasła: sankcja]

Pisan i dan w Wilnie, lutego 29. dnia indykta 10.

[hasła: datacja]

Pososzne Smoleńskie

I. To staroświecki był obyczaj za Witowda, powiadają starcy i putnicy starzy, z dziedzicznój bojarskiéy nie dawane pososzne, ani też od kupli, gdy kto kupi dziedziczną bojarską i z tego także nie dawane pososzne. A co przydano od Wielkiego księcia Witolda, albo innych wielkich książąt, i z tego dawane

pososzne. A także komu da wielki książę pustoszą wieś pososzną, a służba jedna była z téy wsi, i sam bojarzyn na téy wsi osiadzie, z tego gospodarowi koniem służy, i na przyjazd konia daje, a pososznego i z tych ludzi nie da.

[hasła: pososzne]

- II. A jeśli przyymie drugą wieś, z której dawane było pososzne, i osadzi człowieka, z tego daje pososzne.

[hasła: osadzenie ludzi we wsi]

- III. A jeśli las téy wsi nigdy nie był zaorany, a ten las wytrzebi i ludźmi osadzi, od tych ludzi nie ma pososznego.

[hasła: wykarczowanie lasu]

- IV. Także któremu bojarowi dał był wsi pososzne wielki książę Witold, albo inny wielki książę, i ten bojarzyn osadzi sługi swoje na téy wsi, których to sług wielki książę uwolnił od płacenia pososznego, a będą mieć na to listy, albo dowód dobry, ci nie mają dawać pososznego, a których sług nie uwolnił wielki książę od pososzne go, ci mają dawać pososzne.

[hasła: zwolnienie od pososznego]

- V. Także o bobrowych gonach, powiadali ciż starcy, gdzie brzeg wielkiego księcia styka się z bojarskimi, tam gonić bobry mają bobrownicy wielkiego księcia i bojarscy i podzielić bobry po staremu, a sieci i roznów i osok i psów gdzie brzegi xiążące i bojarskie osobne [używać].

[hasła: połów bobrów]

- VI. A gdzie brzeg wielkiego księcia nie dotyka do innego brzegu, wolno jest stawić sidła, i kosze, i psów trzymać, i sieci jak [...] tak im bobra łowić.

[hasła: połów bobrów]

Pisano w Wilnie marca 21. indykta.

[hasła: datacja]

A. PBEHI, x. SBSŻ. WWWI.

ⁱ czy pół kopy?

ⁱⁱ sok usoczył

ⁱⁱⁱ opóźnił się